

10. Pokotilo M.P. Chto chitat narodnomu uchitelyu po istorii / M.P. Pokotilo. – SPb., 1912. – 107 s.

11. Minerva. Sbornik, izdavaemyu pri Istoriko-filologicheskom Seminarii Vysshikh Zhenskikh Kursov v Kieve. – K., 1913. – Вып. I. – 161 s.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Буряк Лариса Іванівна, доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник

Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського

вул. Володимирська, 62, м. Київ

e-mail: larysa.buryak@gmail.com

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Буряк Лариса Ивановна, доктор исторических наук, профессор, ведущий научный сотрудник

Институт биографических исследований Национальной библиотеки Украины им. В.И. Вернадского

ул. Владимирская, 62, г. Киев

e-mail: larysa.buryak@gmail.com

DATA ON AUTHOR

Buryak Larysa Ivanivna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Researcher

Institute of biographical researches of V. I. Vernadskyi national library Ukraine, Kyiv, Volodymyrska Street 62

e-mail: larysa.buryak@gmail.com

УДК 27-9(477)

ОПИСИ МОНАСТИРІВ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ ст. ЯК ІСТОРИЧНІ ДОКУМЕНТИ

Ластовська О. Л.

У статті розглядаються можливості вивчення і введення до наукового обігу достатньо широкого комплексу джерел – описів українських монастирів, що створювалися із середини ХVІІІ до початку

XX ст. У цих документах зберігається значна кількість інформації, ще не введеної до наукового обігу: історичної, статистичної, юридичної, економічної, біографічної, краєзнавчої, етнографічної тощо.

Ключові слова: документ, опис, монастир, чернецтво, церква, архів, публікація.

ОПИСАНИЯ МОНАСТЫРЕЙ XVIII – НАЧАЛА XX вв. КАК ИСТОРИЧЕСКИЕ ДОКУМЕНТЫ

Ластовская О. Л.

В статье рассматриваются возможности изучения и введения в научный оборот достаточно широкого комплекса источников – описаний украинских монастырей, создававшихся с середины XVIII до начала XX вв. В этих документах сохраняется значительное количество информации, еще не введенной в научный оборот: исторической, статистической, юридической, экономической, биографической, краеведческой, этнографической и другой.

Ключевые слова: документ, описание, монастырь, монашество, церковь, архив, публикация.

MONASTERIES DESCRIPTIONS OF XVIII – EARLY XX CENTURIES AS HISTORICAL DOCUMENTS

Lastovska O. L.

The article discusses the possibility of studying and introduction into scientific circulation a sufficiently broad complex of sources – descriptions of Ukrainian monasteries, created from the mid-XVII to the beginning of XX century. These documents saved a considerable amount of information that has not yet entered into a scientific revolution: a historical, statistical, legal, economic, biographical, local studies, ethnographic and others.

Keywords: document, description, monastery, monk, church, library, publication.

Постановка проблеми. Історія українського суспільства включає в себе різноманітні сфери суспільного життя, у т. ч. і церковно-релігійні. Як і сьогодні, так і впродовж всього останнього тисячоліття особливу роль в історичному процесі відіграють церковні християнські структури, які охоплюють практично все суспільство. Для з'ясування історичного минулого нашого народу, звичайно, величезне значення мають і ті документи, які безпосередньо пов'язані з функціонуванням Церкви в цілому і окремих її одиниць – зокрема, монастирів.

Не зважаючи на те, що про вплив церковно-релігійних структур на суспільство написано достатньо багато досліджень, все ж таки до сьогодні ще фактично мало введено до обігу у повному обсязі (а не лише фрагментарно) відповідних документів. На особливу увагу серед них заслуговують описи монастирів, які склалися за спеціальними формами і мали передовсім статистичний характер. Створення цих документів, звичайно, диктувалося суто державними інтересами, адже таким чином здійснювався контроль і облік церковно-релігійних одиниць.

Описи монастирів, про які йдеться, містили в собі досить різноманітну інформацію – історичну, статистичну, юридичну, економічну, біографічну, краєзнавчу, етнографічну тощо. Тому вони до сих пір залишаються одним із важливих джерел до історії як українських земель в цілому, так і окремих її земель, як українського суспільства в цілому, так і окремих особистостей чи соціальних станів.

Виклад основного матеріалу. Від початку XIX ст. ці документи стали основою для створення багатьох творів історичного (статистичного та ін.) характеру. Їх використовували у своїх загальних працях Євгеній Болховітінов та Амвросій Орнатський при написанні своєї багатотомної «Истории российской иерархии» (1805–1812), а потім і багато інших дослідників, зокрема П. Лебединцев, П. Строев, В. Зверінський та ін. Та й у теперішніх історичних дослідженнях історії окремих монастирів, як правило, використовуються ці документи.

На сьогодні дані описи зберігаються практично в усіх українських обласних і центральних архівних установах (звичайно, крім спеціалізованих). Стосуються вони не лише минулого суто православних монастирів, але й греко-католицьких, католицьких, старовірських. В окремих випадках ми можемо бачити спроби публікацій цих описів, однак, вони поодинокі. Наприклад, чи не найбільше було опубліковано подібних документів черкаським дослідником Ю. Маринівським у 1997 р. [3]. Нещодавно спробу публікації такого опису було зроблено і автором цих рядків [2]. Разом з тим, це усього лиш поодинокі видання. А лише корпусні публікації цих документів можуть дати можливості комплексного підходу в оцінці історичного минулого.

У цілому, оцінюючи інформаційний потенціал описів монастирів, слід відзначити ту інформацію, яка в них присутня. У цих документах розкриваються переважно такі питання:

- 1) історія (найчастіше, досить коротка) монастиря від його створення і до моменту написання документу,
- 2) опис юридичних документів, пов'язаних з історією монастиря та його правами на певні володіння,
- 3) інформація щодо ієрархії обителі, включно з біографічними матеріалами архимандритів, ігуменів, настоятелів,
- 4) опис храмів монастиря з історією їх будівництва та перебудови,
- 5) досить детальний стан господарства,
- 6) опис територіальних володінь,
- 7) відзначення певних культурних раритетів (наприклад, богослужбових книг, хрестів та іншого церковного начиння).

Нижче наводиться текст одного із таких описів, що був здійснений ще наприкінці XVIII ст. [1]. У ньому відсутні деякі із тих елементів, що були властиві для подібних документів у більш пізніший час. Тим не менше, ми тут бачимо історію монастиря, причому з легендою про його заснування, обґрунтуванням на право володіння тими територіями, які належали спочатку чоловічому Преображенському Золотоноському монастирю, історію перебудови церковних споруд, участю в цьому запорозького козацтва тощо. Текст документу подається без змін у додатку.

Таким чином, описи монастирів, що зберігаються у різних архівосховищах України, є важливим історичним джерелом, до сих пір ще недостатньо вивченим і лише в окремих випадках введеним до наукового обігу.

Додаток

Описание Красногорского Золотоношского Богословского Второклассного Женского Монастыря

Золотоношский Богословский монастырь, начало свое имевший, с самой глубокой древности ведет, называвшийся прежде до 1790го года мужским Преображенским, от города Золотоноши в четырех верстах состоящий – на острове заросшем

дубровным и другим лесом, окружающим тонкою болотистою рекою Золотоношкою – заросшею разным мелким деревом и тростником, – Принадлежал некогда козаку Шерету Слюжке, жившему на хуторе своем близ села Антиповки – На котором острову к северной стране находилась продолговатая возвышенная горка, наподобие скирды, которая была заросшая красными цветами, и от сего простыми людьми наименована Красною Горою, (и Красногорский монастырь доднесь название сие носит) но неизвестно откуда послал господь, пустынножителя, и понравилось ему сие место – положение для славословия Божия иудлиненной молитвы, – и узнавши кому принадлежит сие место, пошел к сему хозяину, и испросивши у него позволение жить в сей горе, но как время приближалось к зиме, то различные погоды ему стужали; с позволением оного козака Слюжки с южной стороны вырыл пещеру, и жил там уединенно, – и от того время сей хозяин часто посещавший его, видя богоугодное житие его, и слушав словес его, Подарил ему сию Горку со всеми ее произведениями, Узнавши его святую жизнь с разных мест начали приходить к нему братия, – и нужен им был молитвенный храм; – но как они неимели ниоткуда помощь сделали себе плетневую церковь во имя Георгия Победоносца приподошве горы; в которую поданно Евангелие Львовской Печати, которая и доднесь хранится в нашей обители, – Умножившаяся братия начала в верху горы рубить лес, и распространять веру, разрубившы до половины с помощью Запорожцов, выстроили огромную деревянную церковь вместе с колокольнею во имя Георгия победоносца, неподалеку от оной выстроена там же другая большая деревянная церковь во имя покрова Пресвятыя богородицы, из оной и ныне переделанна на теплую существует, покрова же, и когда Софроний Кристалевский рожденный в местечке Березной 1703го года принял на сей горе 1730 года Апреля 8го числа монашествующий чин Божию милостию посвященный 1753 года Епископом Нерчинским и иркутским, и так как он сын сия обители и восприемник монашества сделался ктиторм и фундатором, коштом его игумен Йойль, при помощи иеромонаха Иосифа 1767го года июля 7го дня заложил каменную церковь – о двух престолах с тремя куполами крытыми белым

железом, во имя Преображения Господня, а на хорах во имя Георгия победоносца, которая окончена и освященна 1771го года июля 16 дня –

Под глубокую старость Преосвященный Софроний уволившись от трудов пожелал ехать в сей монастырь на покойствие, но на пути близ нова города скончался, –

А женский монастырь переведен из Киева 1790 года, называемый Богословский. Неизвестно которого года, была начальницею монахиня Тавихта более шестидесяти лет. –

Список використаних джерел

1. Інститут рукопису Центральної наукової бібліотеки ім. Вернадського. – Ф. II. – № 2632. – Арк. 2–3 зв.
2. Ластовська О. Історія Києво-Софійського монастиря, описана у 1760-х рр. / О. Ластовська // Болховітинівський щорічник 2013/2014. – К., 2015. – С. 270–275.
3. Мариновський Ю. Черкаська минувшина / Ю. Мариновський. – Черкаси, 1997. – Кн. 1. – 208 с.

References

1. Instytut rukopysu Centralnoi naukovoї biblioteki im. Vernadskogo. – F. II. – № 2632. – Ark. 2–3 zv.
2. Lastovska O. Istorija Kyevo-Sofijskogo monastyria, opysana u 1760-h rr. / O. Lastovska // Bolhovitinovskiy schchorichnyk 2013/2014. – K., 2015. – S. 270–275.
3. Marynovsky Yu. Cherkaska mynuvshyna / Yu. Marynovsky. – Cherkasy, 1997. – Kn. 1. – 208 s.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Ластовська Оксана Леонідівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

Національний заповідник «Софія Київська», Київ, Україна

03039 м. Київ, вул. Голосіївська, 14, кв. 13

e-mail: lastov@ukr.net

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Ластовская Оксана Леонидовна, кандидат исторических наук, старший научный сотрудник

Национальный заповедник «София Киевская», Киев, Украина

03039 г. Киев, ул. Голосиивская, 14, кв. 13

e-mail: lastov@ukr.net